

ОСОБЛИВОСТІ СВІТОВИХ ПІДХОДІВ ДО ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ГЕНДЕРУ В ПОЛІТИКУ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ

Куцмус Н. М., к.е.н., докторант

Постановка проблеми. В сучасних умовах суто економічні цілі розвитку сільської економіки тісно пов'язані з соціальними пріоритетами та цінностями, викликами глобалізованого суспільства, а тому для ефективного її функціонування необхідністю є використання концепції сталого життєзабезпечення, яка комплексно, із застосуванням синергетичного ефекту описує складну взаємодію гендерної рівності, засобів для існування, продовольчої безпеки, сільськогосподарського розвитку та скорочення масштабів бідності в процесі життєзабезпечення на умовах збереження та укріплення природного потенціалу. Сучасні дослідження доводять, що гендерна нерівність виступає не лише свідченням низького рівня соціального розвитку певної країни, дискримінаційним індикатором організації внутрішнього соціокультурного середовища, а й чинником економічного пригнічення, своєрідним «інгібітором» прогресивних суспільно-економічних перетворень, властивих глобалізаційній економіці. Відповідно цьому, в окремих країнах та регіонах світу формуються особливі моделі розвитку сільської економіки, що враховують стан та пріоритети вирішення гендерних проблем на сільських територіях.

Аналіз останніх досліджень. Особливості розвитку сільських територій, реалізації багатофункціональної моделі сільського господарства, становлення політики сільського розвитку викладені в дослідженнях О. Бородіної, А. Вайєса, П. Готліба, Г. Гріна, С. Деллера, Т. Зінчук, Дж. Кромартъє, Б. Ліу, Д. Маркуїлера, Т. Осташко, В. Петрікова, І. Прокопи, Л. Хантера, В. Юрчишин та інших вчених. Низка наукових розробок була зосереджена на дослідженні гендерної складової розвитку сільської економіки (Д. Аларкон, Дж. Анкер, Г. Анрікез, С. Бовуар, Б. Бок, В. Брайтон, О. Деджі, К. Делі, М. Кімел, Дж. Колінз, Дж. Літл, С. Лорейн, К. Міллер, С. Разаві, Ч. Тейлор, М. Хартл, Н. Чадороу). Разом з тим, проблема забезпечення гендерної рівності, формування гендерно чутливого середовища для розгортання процесу розвитку сільської економіки залишається поза увагою в більшості економічних праць з огляду на переважно соціологічне її сприйняття. Проте, формування методологічних засад сільського розвитку, адекватних сучасним соціально-економічним особливостям та вимогам глобалізованого

суспільства, потребує доповнення класичних уявлень про зміст, рушійні сили та виклики досліджуваного процесу факторами, орієнтованими на людину, її очікування та потреби, що й обумовлює необхідність проведення даного дослідження.

Мета, об'єкт та методика дослідження. Метою дослідження є обґрунтування необхідності та виявлення методологічних особливостей «гендеризації» розвитку сільської економіки, що обумовлюються, по-перше, активізацією ролі жінок в соціально-економічних процесах та, по-друге, просуванням концепції сталості в світовому економічному зростанні, однією з невід'ємних складових якої є гендерна рівність. *Об'єктом* дослідження виступає процес розвитку сільської економіки та фундаментальність змін в підходах до оцінки участі чоловіків і жінок у забезпеченні її соціально-економічного зростання. *Методологічну основу* дослідження становить сукупність принципів і підходів до пізнання теоретико-методологічних засад та практичних передумов формування та реалізації політики розвитку сільської економіки на засадах гендерної рівності, а також такі методи, як порівняльний – при зіставленні показників значимості жінок та чоловіків в економічних процесах на сільських територіях; аналізу та синтезу – для ідентифікації сутності та розробки напрямів вирішення проблем сільських жінок у сфері зайнятості, контролю над ресурсами, участі у прийнятті рішень; узагальнення – при встановленні чинників, що завдають стримуючого впливу на подолання гендерного дисбалансу в сільській економіці; статистичні та графічні методи – для економіко-математичної аргументації отриманих висновків та ін.

Результати дослідження. Сучасна парадигма політики сільського розвитку в ЄС правомірно сконцентрована на забезпеченні гендерно чутливого зростання регіонів, під яким слід розуміти концепцію конструювання процесу просторового розвитку, спрямовану на забезпечення співіснування чоловіків та жінок на рівних умовах, зокрема, формування умов для самоідентифікації та розвитку останніх відповідних економічних трансформацій в сільському економічному просторі [4, с. 3]. Зокрема, критично важливим є виконання сільськими територіями мультифункціональної ролі та диверсифікація сільської економіки, створення нових можливостей для зайнятості та активізації бізнес-ініціативи, покращення якості життя сільського населення.

Однією зі специфічних сфер зайнятості сільського населення в диверсифікованій сільській економіці країн ЄС традиційно виступає сільське господарство, яке, використовує близько 6% сільських трудових ресурсів. Гендерний розподіл зайнятих у сільському господарстві засвідчує переважаючу кількість працюючих у цій галузі чоловіків, що властиво всім країнам-членам ЄС, максимальна частка яких 72,7% зафіксована в Ірландії. При цьому, функції з управління господарством покладаються також переважно на чоловіків. Поясненням такої ситуації може слугувати як суспільно-звичайний для країн-членів ЄС розподіл соціальних ролей між членами сільських домогосподарств з переміщенням керівних функцій до чоловіків, так і дискримінація жінок-фермерів у доступі до ресурсів та засобів підтримки.

Отже, з позицій забезпечення ефективної системи жіночої зайнятості, політика сільського розвитку в ЄС і надалі має бути зорієнтована на диверсифікацію сільської економіки, наслідком якої є формування реальних перспектив для професійної самореалізації представників обох статей та використання їх економічного потенціалу.

Подальша концептуалізація процесу сільського розвитку в ЄС на гендерних засадах обумовлюється також гетерогенністю очікувань чоловіків і жінок від наслідків його реалізації з точки зору існуючих потреб та відносною гомогенністю гендерних проблем, властивих сільським територіям. Корегування змісту даного процесу здійснює також трансформація системи сільської економіки країн-членів ЄС, з агроцентричної у багатофункціональну. В результаті цього, традиційні уявлення про гендерні взаємовідносини, властиві сільському господарству, втрачають свою адекватність та виникає потреба у формуванні якісно нового гендерно-чутливого соціального та економічного середовища на сільських територіях.

Незважаючи на прогресивні тенденції розвитку світової економіки, що пов'язані з глобалізаційними процесами, зокрема, активізацією транснаціонального бізнесу та інших форм міжнародних економічних відносин, сільське господарство традиційно забезпечує вагому, а в окремих випадках, навіть ключову, частку у ВВП країн, що розвиваються. Згідно сучасних досліджень Світового банку, в країнах, що розвиваються, близько 80 % осіб, залучених до виробництва агропродовольчої продукції, становлять жінки [5, с. 10]. Водночас, в багатьох країнах Північної Африки та Західної Азії менше 5 % землевласників – це жінки; навіть в країнах Латинської Америки – регіоні з найбільш високими показниками гендерної рівності – вони становлять лише 25 % всіх власників земельних ресурсів [6, с. 6].

Потужного стримуючого впливу на подолання гендерного дисбалансу в аграрному секторі країн, що розвиваються, завдають такі чинники як: по-перше, нерівність у доступі до землі та водних ресурсів, кредитування та інших, так званих, «підтримуючих» послуг; по-друге, неналежне сприйняття гендерних відмінностей у виконуваних ролях та діяльності в суспільстві, властиве розвиненим країнам; по-третє, дезактуалізація взаємозв'язку між гендером, біорізноманіттям та комерціалізацією сільського господарства; по-четверте, гальмування процесу розширення прав та можливостей жінок, зокрема, щодо прийняття рішень [5, с. 17]. Результатом цього стало недовикористання реального потенціалу сільських жінок, що призвело до недовиробництва продовольства у світі. Так, за умов рівних гендерних можливостей лише у країнах, що розвиваються, виробництво аграрної продукції здатне збільшитися на 20-30%, до є достатнім для вирішення проблеми голоду для 100-150 млн. осіб [6, с. 4].

Малосприятливим для вирішення існуючих гендерних проблем в аграрному секторі економік країн, що розвиваються, слід вважати сформоване інституційне середовище на макро-, мезо- та нано- рівнях, в якому не лише не відбувається належного врахування гендерних питань в політиці та стратегіях продовольчої безпеки, сільськогосподарського виробництва та розвитку сільської місцевості, а й не ведеться аналіз глибини існуючих проблем щодо співіснування представників обох соціальних статей в руральних умовах. В свою чергу, в гіперінституційному середовищі, структуру якого формують такі інституції як Сільськогосподарська та продовольча організація Об'єднаних націй та Міжнародний фонд розвитку сільського господарства, просувається необхідність подолання гендерного розриву в аграрному секторі світової економіки завдяки продуманій сільськогосподарській політиці, яка враховує гендерні відмінності, законодавчого гарантування рівності чоловіків та жінок, інвестування розвитку їх людського капіталу, забезпечення доступу жінок до суспільних послуг та технологій [7, 8]. Інакше кажучи, гендер в цьому середовищі позиціонується як соціальна конструкція, недосконалість якої в умовах аграрного сектору економік країн, що розвиваються, підлягає нагальній та кардинальній перебудові завдяки переосмисленню та визнанню вагомості ролі жінок, розширенню їх суспільної та економічної уповноваженості.

Формування та реалізація політики розвитку сільських територій в США відбувається під впливом двох протилежних за змістом процесів – розширення числа сільських жителів через гентрифікацію міського населення та урбанізаційно спрямовану міграцію селян [1, с. 345]. Як наслідок, американська модель розвитку сільської економіки, базована на потенціалі сільської громади, тісною мірою пов'язана з концепцією сталості, що реалізується не лише в традиційній еколого-економічній площині, а й в соціальній, що визначається здатністю громади до виконання демографічних та соціально-економічних функцій на відносно незалежній основі [10, с. 1]. Зважаючи на визнаний пріоритет сталості в розвитку сільського господарства та сільських територій США, ультимативною ціллю функціонування сільських громад є забезпечення сталого розвитку завдяки спрямуванню до саморозвитку її членів на основі консолідації капіталу території. З гендерної точки зору особливостями цієї моделі є: *по-перше*, активна участь жінок в управлінні розвитком сільської громади завдяки формуванню та участі у

сільських соціальних мережах; *по-друге*, гендерні відмінності у структурі сільської зайнятості, при чому значимість сільського господарства у ній – мінімальна, *по-третє*, вагомим джерелом отримання доходів серед сільських жінок в США є мале підприємництво (5,6% само зайнятих сільських жінок), *по-четверте*, в аграрній сфері саме жінки-фермери визнані носіями сталого способу сільськогосподарського виробництва (вони у 17 разів частіше вдаються до адаптації органічних методів землеробства), *по-п'яте*, незважаючи на усталені демократичні цінності, жінки все ж мають обмежений доступ до землі та капіталу, ринку праці, а тому вони меншою мірою залучені до високоприбуткових сільськогосподарських систем як крупно-масштабне вирощування зернових або концентроване тваринництво [3, с. 292].

Висновки. Підсумовуючи зазначене необхідно відмітити, що жодній країні в світі не вдалося подолати розрив в участі чоловіків та жінок в економіці, а в умовах сільської місцевості цей розрив є ще більш очевидним та критичним. Існуюча гендерна нерівність лише поглиблює економічну конкуренцію, в той час як високорозвинені країни вступають в еру сприйняття жінок в економіці в якості «зростаючого ринку» на «зростаючому ринку», інвестування в який, за ринковими законами, забезпечує високі результати.

Використані джерела інформації

1. Nelson P. Rural gentrification and linked migration in the United States / P. Nelson, A. Oberg, L. Nelson // Journal of Rural Studies. – Volume 26, Issue 4. – 2010. P. 343–352.
2. Sustainable Agriculture & Rural Development in the United States: Progress and Priorities/ Supplement to Non-governmental Organization Major Group Paper for the UN Commission on Sustainable Development (CSD)-16. – May, 5-16, 2008. – 8p.
3. Bock B. Rural gender relations: issues and case study. // B. Bock, S. Shortall / CAB International. – 2006. – 370 p.
4. Aufhauser E. Principles for a «Gender-sensitive Regional Development» // E. Aufhauser, S. Herzog, V. Hinterleitner, T. Oedl-Wieser, E. Reisinger / On behalf of the Austrian Federal Chancellery, Division IV/4 for Co-ordination of Regional Planning and Regional Policies. – Vienna, 2003. – 18 p.
5. Gender Mainstreaming in Agriculture and Rural Development: A Reference Manual for Governments and Other Stakeholders – Commonwealth Secretariat, 2001. – 46 p.
6. ФАО в действии 2010–2011 гг. Женщины – ключ к продовольственной безопасности / ФАО: Рим, 2011. – 24 с.
7. Annual report 2011 IFAD / Rome, 2012 [Електронний ресурс] <http://www.ifad.org/pub/ar/2011/e/index.htm>.
8. Стратегическая рамочная программа на 2010–2019 годы / С2009/3 // Рим, 2009. – 39 с.
9. Nelson P. Rural gentrification and linked migration in the United States / P. Nelson, A. Oberg, L. Nelson // Journal of Rural Studies. – Volume 26, Issue 4. – 2010. P. 343–352.
10. Sustainable Agriculture & Rural Development in the United States: Progress and Priorities/ Supplement to Non-governmental Organization Major Group Paper for the UN Commission on Sustainable Development (CSD)-16. – May, 5-16, 2008. – 8p.